
Obstakels en ongelijkheden in opleidingsdeelname in Europees perspectief

De cijfers over deelname aan opleiding die Eurostat levert op basis van de Labour Force Survey (LFS) fungeren als een belangrijke benchmark voor het beleid op vlak van levenslang leren. De cijfers voor Vlaanderen vertonen evenwel een achteruitgang en blijven bovendien op grote afstand achter bij deze van de andere EU-15-landen die duidelijk hoger scoren.

Met het toekomstproject 'Vlaanderen in Actie' wil de Vlaamse Regering Vlaanderen tegen 2020 laten uitmunten in Europa als een economisch innovatieve, duurzame en sociaal warme samenleving. Een goed opgeleide bevolking is daarvoor cruciaal. Om dit te realiseren werden een aantal concrete doelstellingen opgesteld, waaronder de volgende: "In 2020 is Vlaanderen verder uitgegroeid tot een lerende samenleving. Zoveel mogelijk kinderen en volwassenen moeten het best mogelijke onderwijs en de best mogelijke vorming genieten. (...) Het aantal mensen dat deelneemt aan levenslang en levensbreed leren dient te stijgen tot 15% van de beroepsactieve bevolking".

Het startpunt van dit artikel is de positie van Vlaanderen in de afgelopen jaren met betrekking tot het aandeel van de bevolking van 25 tot 64 jaar dat deelneemt aan onderwijs en/of scholing in Europees perspectief. Niet alleen de globale opleidingsdeelname wordt onderzocht, maar ook de ongelijke deelname naargelang een aantal achtergrondkenmerken als leeftijd, scholingsniveau en arbeidsmarktstatuut. Er wordt nagegaan hoe groot deze ongelijkheden in de opleidingsdeelname zijn, en of deze ongelijkheden tussen de verschillende groepen in Vlaanderen kleiner of groter zijn dan in de andere landen van de Europese Unie.¹ In het tweede deel van dit artikel bekijken we de obstakels voor deelname aan permanente vorming.

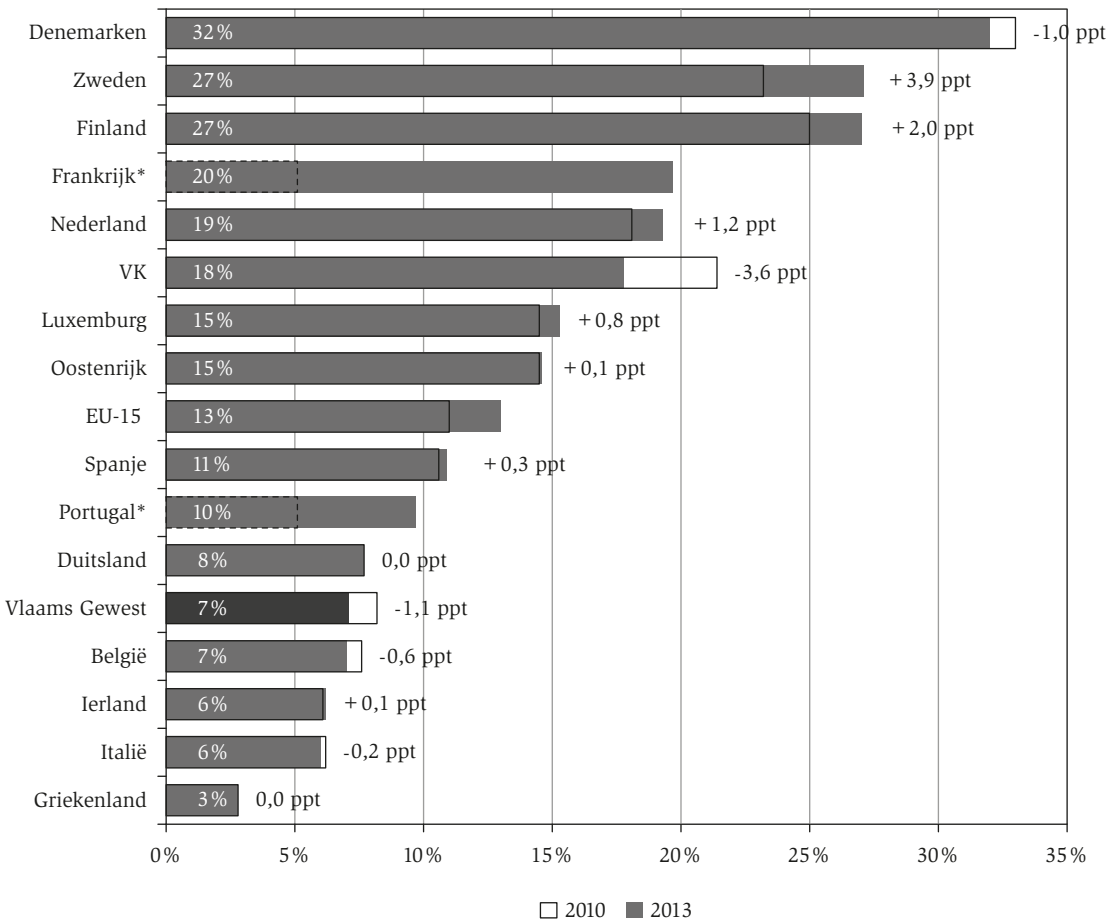
Databron en definitie

Om deelname aan opleiding en vorming in Vlaanderen en in de andere EU-landen te vergelijken, gebruiken we de European Labour Force Survey als databron.² De Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) is hiervan de Belgische variant. Deze bron wordt immers het meest gebruikt als richtlijn voor beleid en de ranking van Vlaanderen in Europees perspectief. Met deze bron is het ook mogelijk om de opleidingsdeelname bij specifieke groepen (bijvoorbeeld laaggeschoolden, 55-plussers, inactieven) van nader te bekijken. Een cruciale indicator

in dit verband is de globale deelname aan opleiding en vorming, die gedefinieerd wordt als het aandeel inwoners tussen 25 en 64 jaar dat gedurende een referentieperiode van vier weken voorafgaand aan de bevraging deelgenomen heeft aan vorming of opleiding. De Enquête naar de Arbeidskrachten biedt weinig informatie over de redenen voor de lage vormingsdeelname. Daarom lanceerde Eurostat de Adult Education Survey (AES), die veel gedetailleerder ingaat op de deelname aan vorming van de respondenten, hun motivatie, obstakels die ze ervaren, enzovoort. In het tweede deel van dit artikel gaan we dieper in op de Vlaamse cijfers uit

Figuur 1.

Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding in Vlaanderen, België en de EU-15-lidstaten (2010 & 2013) (referentieperiode: vier weken)

Noot: * Trendreksbreuk in Frankrijk (2013) en Portugal (2011), geen reële groei in opleidingsdeelname.

Bron: EAK, FOD Economie ADSEI; LFS, Eurostat (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

de AES. Het betreft in beide databronnen zowel deelname aan reguliere (formele) opleiding, als deelname aan andere niet-formele leeractiviteiten.³

uitzondering van Zweden (+3,9 ppt) en Finland (+2,0 ppt) die een hoog groeitempo laten zien.

Globale deelname aan opleiding en vorming

Figuur 1 laat zien dat de Scandinavische landen – met aan de top Denemarken (32,0%) – tot de best presterende landen behoren op vlak van opleiding en vorming. Ook Frankrijk (19,7%), Nederland (19,3%) en het Verenigd Koninkrijk (17,8%) scoren beduidend goed. Vlaanderen (7,1%) en België (7,0%) bevinden zich eerder in de staart van het Europees peloton. Ze bekleden de vierde laatste plaats in de Europese ranking, net voor Ierland (6,2%), Italië (6,0%) en Griekenland (2,8%).

Het groeitempo blijft in Vlaanderen ook achter in vergelijking met andere landen in de EU-15: het deelnamepercentage aan opleiding en vorming is tussen 2010 en 2013 gedaald van 8,2% naar 7,1%. Ook in Denemarken en vooral in het Verenigd Koninkrijk is er sprake van een daling van het deelnamepercentage (respectievelijk -1,0 ppt en -3,6 ppt). In de meeste andere EU-landen is het aandeel dat deelnam aan opleiding en vorming evenwel stabiel gebleven of licht toegenomen, met

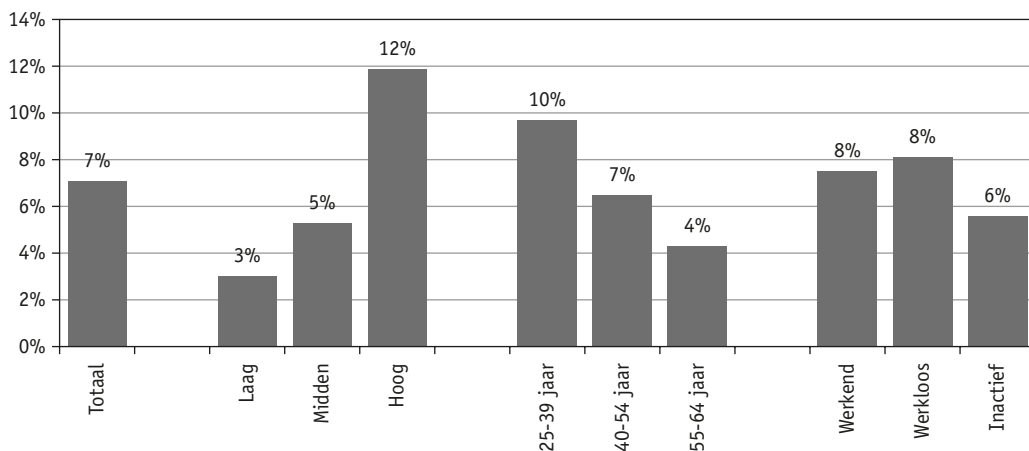
Ongelijkheden in opleidingsdeelname in de Europese unie

Veel onderzoek naar levenslang leren boog zich reeds over de vraag welke kenmerken de deelname aan levenslang leren gunstig kunnen beïnvloeden. Zo blijkt de opleidingsdeelname bij mensen met een diploma veel hoger te liggen dan bij mensen zonder diploma, bij jongeren veel hoger dan bij 55-plussers en bij actieven hoger dan bij inactieven (OECD, 2012; Vanderbiesen & Djait, 2009; Forrier, 2009; Vanweddingen, 2010). Deze vaststellingen worden voor Vlaanderen bevestigd in figuur 2 waarin de opleidingsdeelname volgens scholingsniveau, leeftijd en arbeidsmarktstatuut opgenomen is.

Voor de Europese ranking hebben we de ongelijke deelname van de verschillende groepen tegenover elkaar geplaatst zodat we een indicator bekomen die het mogelijk maakt om de landen onderling te vergelijken en die toelaat om aan te geven in welke mate een bepaalde groep minder of meer deelneemt aan opleidingen dan een andere groep. Een waarde 1 duidt op een gelijke opleidingsdeelname van beide groepen. Bij een waarde groter dan 1

Figuur 2.

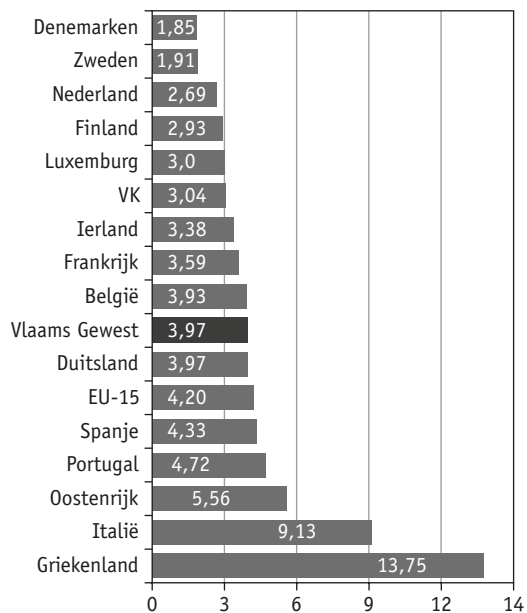
Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding naar scholingsniveau, leeftijd en arbeidsmarktstatuut in Vlaanderen (2013) (referentieperiode: vier weken)

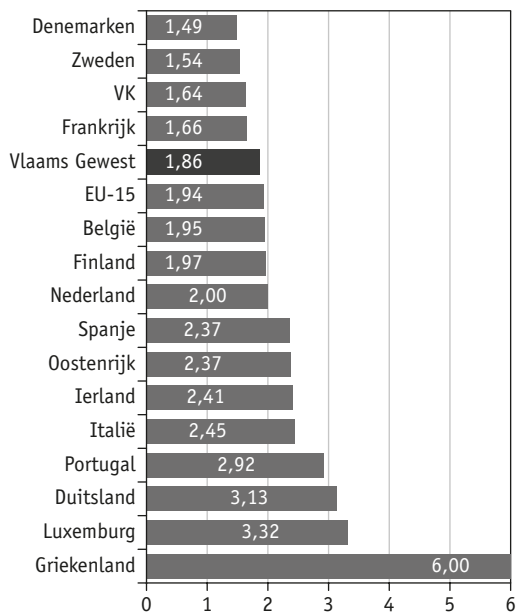
Bron: EAK, FOD Economie ADSEI (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

Figuur 3.

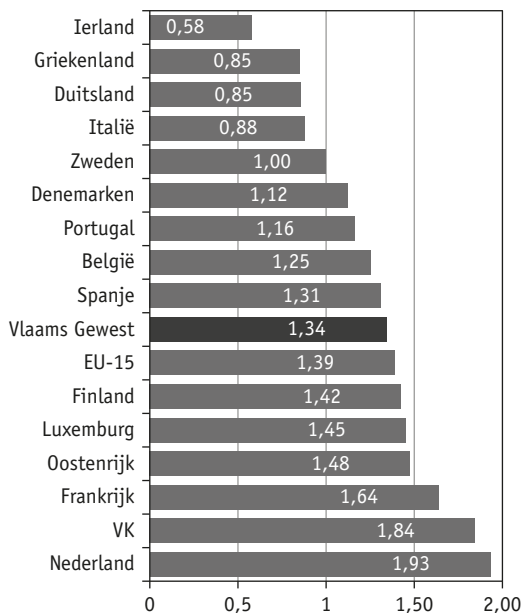
Kloof in opleidingsdeelname tussen laag- en hoog-
geschoolden

Figuur 4.

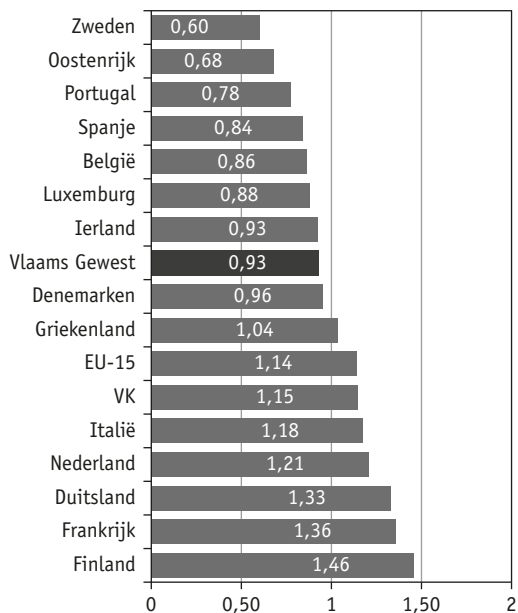
Kloof in opleidingsdeelname tussen 25-54-jarigen
en 55-plussers

Figuur 5.

Kloof in opleidingsdeelname tussen beroepsactieven
(werkenden + werklozen) en beroepsinactieven

Figuur 6.

Kloof in opleidingsdeelname tussen werkenden en
werklozen

Bron: EAK, FOD Economie ADSEI; LFS, Eurostat (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

neemt de ene groep minder deel aan opleidingen dan de andere groep. Vier opleidingskloven komen aan bod, meer bepaald de kloof tussen hogeschoolden en laaggeschoolden, tussen 25- tot 54-jarigen en 55-plussers, tussen actieven en inactieven, en ten slotte tussen werkenden en werklozen.

Hooggeschoolden versus laaggeschoolden

Deelname aan opleiding en vorming verschilt significant naargelang het bereikte scholingsniveau. Dit geldt zowel in Vlaanderen als in de rest van de Europese Unie. Het Matteüseffect speelt hier onmiskenbaar: mensen die al hogeschoold zijn nemen het meest deel aan bijkomende opleiding, zij die laaggeschoold zijn het minst. Door de opleidingsdeelname van de hogeschoolden tegenover deze van de laaggeschoolden te plaatsen, kunnen we achterhalen in welke mate laaggeschoolden in Vlaanderen, België en de andere landen van de Europese Unie achterop blijven wat betreft het volgen van opleidingen.

Figuur 3 toont aan dat de onderwijsongelijkheid in de opleidingsdeelname het kleinst is in Zweden en in Denemarken: hogeschoolden volgen er 'slechts' dubbel zo vaak een opleiding dan de laaggeschoolden. Deze landen worden op afstand gevolgd door Nederland, Finland, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk. Vlaanderen en België – samen met Duitsland – nemen een middenpositie in de ranking in: Vlaamse en Duitse hogeschoolden zijn bijna vier keer meer opleidingsactief dan laaggeschoolden. De onderwijsongelijkheid in de opleidingsdeelname is het grootst in Griekenland, dat tevens de laagste globale opleidingsdeelname kent. Het gaat om een score van 13,75 wat betekent dat hogeschoolden gemiddeld bijna 14 keer vaker opleiding volgen dan de laaggeschoolden. Naast Griekenland is er ook in Italië (9,13) en Oostenrijk (5,56) een grote kloof in de opleidingsdeelname tussen laag- en hogeschoolden.

25- tot 54-jarigen versus 55-plussers

Deelname aan opleiding en vorming is duidelijk leeftijdsgebonden, zowel in Vlaanderen als in de andere EU-landen. Zo ligt de deelname bij de 25- tot 54-jarigen in Vlaanderen bijna dubbel zo hoog

als bij de 55-plussers (kloof van 1,86). Vlaanderen plaatst zich hiermee in de top vijf van landen die de kleinste verschillen in opleidingsdeelname tussen beide leeftijdsgroepen optekenen.

Figuur 4 laat zien dat de Europese lidstaten met de beste scores wat betreft de spreiding van de opleidingsdeelname over de generaties, doorgaans de lidstaten zijn die goede cijfers kunnen voorleggen in het aandeel van de totale bevolking dat deelneemt aan opleiding. Denemarken voert het lijstje aan met de laagste leeftijds-kloof: Deense 25- tot 54-jarigen volgen maar de helft meer opleiding dan hun landgenoten ouder dan 55 jaar (1,49). Ook Zweden (1,54), Verenigd Koninkrijk (1,64) en Frankrijk (1,66) doen het goed op dat vlak. Vlaanderen neemt de vijfde plaats in in de Europese klas met een kloof van 1,86. De 'beperkte' afstand tussen de opleidingsdeelname van jongeren en ouderen in de EU-27 moet in Vlaanderen weliswaar in het licht van de zwakkere prestatie bij de 25- tot en met 49-jarigen gezien worden, en dus niet in de achterstelling van 50-plussers op de opleidingsmarkt. De verschillen naar leeftijd zijn het grootst in landen met een globale lage opleidingsdeelname, met aan kop Griekenland: 25- tot 54-jarigen namen maar liefst zes keer vaker deel aan opleiding dan hun 55- tot 64-jarige landgenoten.

Actieven versus inactieven & werkenden versus werkzoekenden

De opleidingsdeelname naar arbeidsmarktstatuut varieert naargelang men al dan niet beroepsactief is, en indien beroepsactief of men werkend of werkzoekend is. Om de onderlinge verschillen in opleidingsdeelname tussen werkenden, werkzoekenden en inactieven in kaart te brengen wordt enerzijds de deelname van actieven (werkend + werkloos) geplaatst tegenover deze van inactieven en anderzijds deze van de werkenden tegenover deze van de werklozen. Figuur 5 en 6 laten zien dat de verschillen in opleidingsdeelname naar arbeidsmarktstatuut relatief gering zijn. Denemarken kent (opnieuw) de kleinste verschillen in opleidingsdeelname naar arbeidsmarktstatuut: werkenden, werklozen en inactieven volgen bijna allemaal even vaak opleiding. In Vlaanderen volgen actieven vaker een opleiding dan de inactieven (1,34) en de werklozen vaker dan de werkenden (0,93).

In Frankrijk, Nederland, Finland en het Verenigd Koninkrijk zijn het vooral de werkenden die deelnemen aan opleiding en vorming, en minder werklozen en (nog minder) inactieven. In Zweden en Oostenrijk daarentegen zijn het werklozen die het vaakst een opleiding volgen, terwijl werkenden even vaak of minder opleiding volgen dan inactieven. Ten slotte zijn er een aantal landen waarin inactieven het vaakst een opleiding volgen. Dit is het geval in Ierland, Griekenland, Duitsland en Italië. In Duitsland heeft dit mogelijk te maken met het sterk geïntegreerd duaal systeem van leren en werken dat langere schoolloopbanen met zich meebrengt.

Motivatie versus obstakels

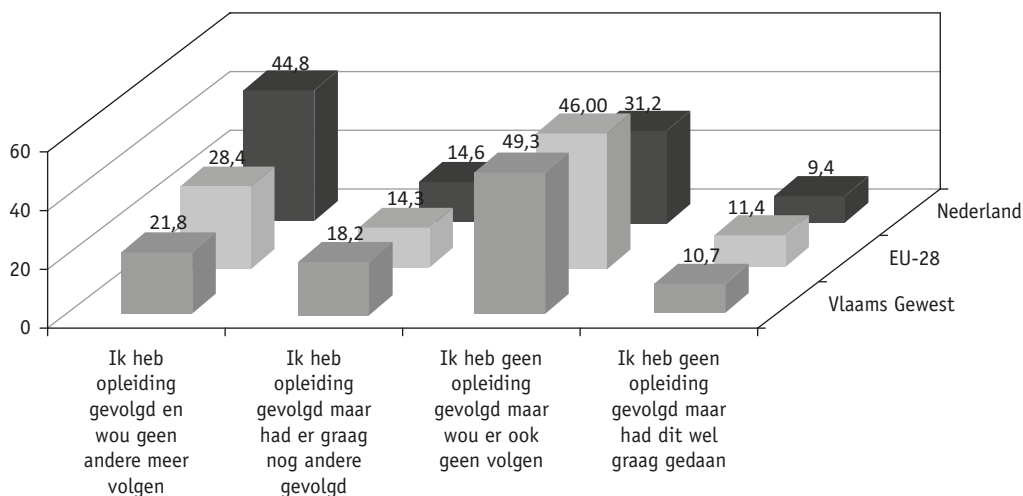
De redenen waarom mensen niet deelnemen aan opleiding kunnen divers zijn. Mensen kunnen omwille van zeer praktische redenen verhinderd zijn om vorming te volgen, en het kan ook zijn dat ze er geen meerwaarde in zien. De Adult Education Survey (AES) bevat hierover meer informatie. De enquête werd in 2011 in dertig Europese landen afgenomen. In het Vlaams Gewest telde ze 3264 respondenten. De AES deelt de bevolking op in vier groepen: (1) zij die voldoende opleiding gevolgd hebben, (2) zij die opleiding gevolgd hebben, maar

er graag nog meer hadden gevolgd, (3) zij die geen opleiding hebben gevolgd en dit ook niet wilden, en (4) zij die geen opleiding hebben gevolgd maar dit wel wilden. In de figuur 7 vergelijken we de Vlaamse cijfers met die van Nederland en het Europees gemiddelde.

In het Vlaams Gewest gaf veruit de grootste groep – 49,3% om precies te zijn – aan dat ze geen opleiding gevolgd hebben en ook geen opleiding wensten te volgen. 10,7% wou wel een opleiding volgen, maar kon dit om een of andere reden niet. Van de Vlamingen die wel hebben deelgenomen aan vormingsactiviteiten vond ongeveer de helft dat hij of zij aan voldoende opleidingsactiviteiten heeft deelgenomen, en had de andere helft graag meer vorming genoten (respectievelijk 21,8% en 18,2% van alle respondenten).

In vergelijking met het Europees gemiddelde heeft Vlaanderen iets meer inwoners die geen opleiding wensen te volgen, maar ook iets meer mensen met (deels) onvervulde opleidingsnoden. Het aandeel personen dat tevreden is over het aantal genoten opleidingsactiviteiten is een stuk lager dan gemiddeld. De vergelijking met Nederland is een stuk frappanter. Het aandeel ongemotiveerden is er ruim lager, en het aandeel tevredenen meer dan dubbel zo hoog.

Figuur 7.
Motivatie en deelname aan opleiding (2011)

Bron: AES, Eurostat/FOD Economie ADSEI (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

Aan de mensen die geen opleiding volgden, of graag meer opleidingen hadden gevolgd, vroeg de AES wat de hinderpalen waren die hen weerhielden. Drempels in het opleidingsaanbod blijken een relatief beperkte rol te spelen: relatief weinig mensen vinkten kost (3,9%), afstand (3,6%) of de ongeschiktheid van het aanbod (2,2%) aan als reden waarom ze geen of niet meer opleiding volgden. Veruit de grootste groep (50,7%) vond niet dat hij of zij een opleiding nodig had. Vervolgens zien we twee redenen die gelieerd zijn aan een gebrek aan tijd: de opleiding paste niet in het werkschema (14,3%), of de persoon werd verhinderd door familiale verplichtingen (11,0%). Ook gezondheidsproblemen of hoge leeftijd (5,7%) worden nog aangehaald als reden, en een gebrek aan steun van de werkgever of de openbare diensten (2,9%).

In figuur 8 en 9 tonen we de verdeling van deze redenen voor niet (of beperkte) deelname aan permanente vorming voor laag-, midden- en hooggeschoolden, en vergelijken we de Vlaamse cijfers met het Europees gemiddelde. De voornaamste reden waarom men niet deelneemt aan vorming is dat men dit niet nodig vindt. Deze reden werd door

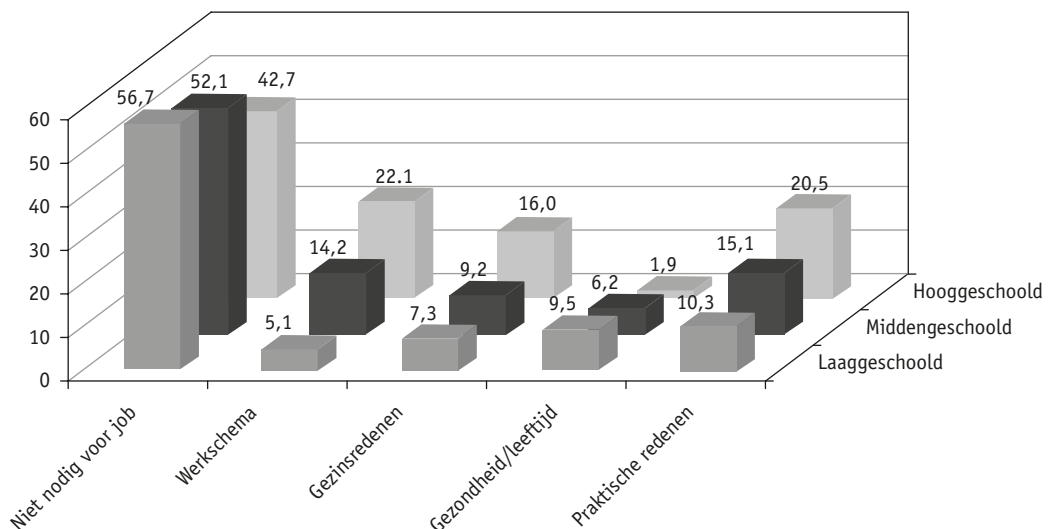
meer dan de helft van de Vlaamse laag- en middengeschoolden aangevinkt, en door 42,7% van de hooggeschoolden. Dit staat in opvallend contrast met het Europees gemiddelde, waar de laaggeschoolden deze reden beduidend minder vaak aanvinkten dan de midden- en hooggeschoolden.

Hoe hoger geschoold, hoe vaker de respondenten aangaven dat de opleidingsactiviteit niet in hun werkschema paste. Meer dan 1 op 5 hooggeschoolden had moeite om vorming en werk te combineren. De hogere scores van hooggeschoolden zijn wellicht voor een stuk te verklaren door het feit dat hoger geschoolden vaak een hogere werkintensiteit kennen (minder tijd hebben buiten de arbeidstijd), omdat ze minder vaak werkloos zijn, minder vaak deeltijds werken en vaker deel uitmaken van een tweeverdienersgezin. In de rest van Europa zien we hetzelfde patroon, al ervaren laaggeschoolden op dit vlak wel meer problemen dan in Vlaanderen het geval is.

Ook de combinatie met het gezin of andere familiale verantwoordelijkheden blijkt moeilijker te verlopen voor hooggeschoolden dan voor lager geschoolden. Ook hier speelt de hogere werkintensiteit

Figuur 8.

Redenen voor niet (meer) volgen van opleiding volgens onderwijsniveau (Vlaams Gewest, 2011)

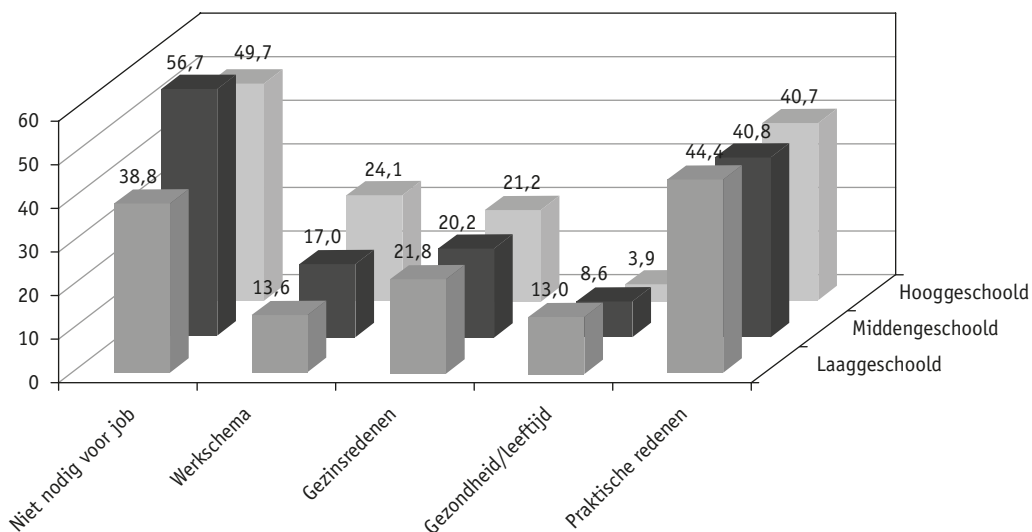

Noot: Respondenten konden meer dan één reden aanvinken, de percentages tellen dus niet op tot 100.

Bron: AES, Eurostat/FOD Economie ADSEI (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

Figuur 9.

Redenen voor niet (meer) volgen van opleiding volgens onderwijsniveau (EU-28, 2011)

Bron: AES, Eurostat/FOD Economie ADSEI (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

wellicht een rol. In vergelijking met de rest van Europa werd deze reden wel minder vaak aangeduid in het Vlaams Gewest, zowel bij laag- als midden- en hogeschoolden.

Gezondheids- en leeftijdsredenen worden dan weer vaker door laaggeschoolden ingeroepen. Dit is niet verrassend, aangezien 50-plussers oververtegenwoordigd zijn bij laaggeschoolden, en laaggeschoolden bovendien vaker fysieke arbeid doen die kan leiden tot een hoger risico op gezondheidsklachten.

Het meest opvallende verschil tussen Vlaanderen en het Europees gemiddelde vinden we bij de praktische redenen. Dit is een groepering van redenen als opleidingskost, de afstand tot de opleidingslocatie, de steun van werkgever of overheid, of vereiste voorkennis en andere deelnamevoorwaarden. Deze redenen worden in Vlaanderen minder dan half zo vaak aangehaald als in de rest van Europa. In België worden dergelijke redenen door hogeschoolden stevast vaker ingeroepen dan door lager geschoolden, met uitzondering van de voorkennis en andere voorwaarden.

Conclusie

Kijkend naar de internationale cijfers op basis van de Labour Force Survey (LFS), kan geconcludeerd worden dat Vlaanderen eerder slecht scoort als het om deelname aan opleiding en vorming van de volwassen bevolking gaat en dat het groeitempo achterblijft. Dat betekent dat Vlaanderen relatief achterloopt ten opzichte van andere landen en een herstel van het groeitempo dringend nodig is om de 15%-doelstelling tegen 2020 te behalen. De kloven in de opleidingsdeelname tussen de verschillende groepen zijn in Vlaanderen niet hoger dan gemiddeld in de Europese Unie. Vooral op vlak van scholingsongelijkheid is nog veel werk aan de winkel.

In vergelijking met de rest van Europa staan praktische obstakels als kost, afstand en geschiktheid van het aanbod minder vaak in de weg van een hogere opleidingsdeelname. De combinatie met het gezin of met het werkschema speelt vaak een rol, en wel het vaakst bij hogeschoolden. De voornaamste reden waarom mensen geen opleiding volgden, is dat ze dit eenvoudigweg niet wensten. Deze reden wordt in Vlaanderen vaker door laaggeschoolden dan door midden- en hogeschoolden

aangehaald, in tegenstelling tot het Europees gemiddelde. Een interessante uiteenzetting over het waarom van deze lagere vormingsbereidheid kan u lezen in de bijdrage van Kyndt, Govaerts en Dochy (2014) elders in dit nummer.

De bestaande Vlaamse maatregelen om opleidingsdeelname bij personen te stimuleren richten zich vooral op het geven van tijd om opleiding te volgen (bijvoorbeeld opleidingskrediet) of geld om opleiding te volgen (bijvoorbeeld opleidingscheques). Tijd en geld zijn obstakels die vooral door hogeschoolden, die vandaag al het vaakst opleiding volgen, gevoeld worden. Deze maatregelen richten zich eerder op het meer 'permanent' maken van de vorming, door mensen toe te laten om vaker en vlotter opleiding te volgen.

Om opleiding voor laaggeschoolden te stimuleren richten de Vlaamse maatregelen zich vandaag vooral op bedrijven, met onder meer de loopbaan- en diversiteitsplannen en opleidingsprojecten van het Europees Sociaal Fonds. Over de vraag of werkgevers voldoende opleiding aanbieden is al veel inkt gevloeid, over de vraag hoe we werknemers er meer toe kunnen aanzetten om naar opleiding te vragen heel wat minder.

Faiza Djait
Raf Boey
Departement WSE

Noten

1. De vergelijking wordt om praktische redenen beperkt tot EU-15-landen. In de boordtabel 'opleidingsinspanningen' zijn evenwel gegevens voor alle landen van de Europese Unie (EU-27) opgenomen.
2. Voor een Europese vergelijking van de cijfers over de opleidingsdeelname bij werknemers, op basis van de LFS en andere bronnen, zie het artikel van Vanderbiesen en Herremans (2014) elders in deze *Over.Werk*.
3. Het gaat zowel om opleidingen binnen formele onderwijsinstellingen (scholen, SYNTRA, Conservatorium) als daarbuiten, bijvoorbeeld bij VDAB, sectorfonds, vakbond, rijkschool, cursussen, seminars, on-the-job-training, enzovoort.

Bibliografie

- Forrier, A. (2009). Loont levenslang leren? De impact van levenslang leren op micro-, meso- en macroniveau. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 19(1), 7-25. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Kyndt, E., Govaerts, N., & Dochy, F. (2014). De leerintentie van kortgeschoolde werknemers: een samenspel tussen individu en organisatie. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(2), 19-26. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- OECD. (2012). *Education at a glance 2012: Highlights*. Paris: OECD Education Working Papers.
- Vanderbiesen, W., & Djait, F. (2009). *De meting van opleidingsinspanningen. Ontwikkeling van een Vlaamse boordtabel* (WSE Report 09-2009). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Vanderbiesen, W., & Herremans, W. (2014). België: land van permanente vorming? *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(2), 70-79. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Vanweddingen, M. (2010). *Levenslang leren: participeert iedereen wel in gelijke mate?* (SVR-webartikel 2010/21). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.